

Heinrich Laufenberg

Termín „národní bolševismus“ v sobě nese četné nejasnosti, jež vyvěrají především ze spojení dvou zdánlivě zcela protikladných pojmů, jež často vymezují velice odlišné politické zkušenosti.

Různé výklady tohoto fenoménu pak celou situaci namísto kýženého vyjasnění spíše ještě dále komplikují. V případě **Heinricha Laufenberga** a **Fritze Wolffheima** přišli s nálepkou „národní bolševici“ jejich protivníci ve snaze o jejich diskreditaci, tito muži však označení nikdy nepřijali, protože podle nich dostatečně nevystihovalo podstatu jejich hnutí, jež označovali spíše za národně-komunistické. Tento rozdíl zdaleka není jen sémantický, jak ještě uvidíme.

Zrod národního komunismu

Když se tito dva pozdější soudruzi v roce 1912 poprvé setkali, měli už za sebou pestré zkušenosti v militantním křídle předválečného německého socialistického hnutí.

Laufenberg byl všeobecně považován za jednoho z čelních odborníků na německé dělnické hnutí. Rozhodně odmítal reformistickou a parlamentní linii mnohých levicových organizací té doby, když sám byl přesvědčeným revolucionářem. Aktivně se podílel na vzniku revolučních skupin na severu Německa, zejména v Hamburku, kde se těšil široké podpoře.

Rostoucí hrozba války v Evropě ho dovedla ke spolupráci s novinářem Fritzem Wolffheimem, který se v té době právě vrátil z USA. Tamější zkušenost ho zásadně ovlivnila a přesvědčila mj. o přežitosti starých forem dělnických organizací (zejména zažitá, ale čistě arbitrární dělba práce mezi ústředním výborem a stranickou avantgardou).

Dvojice se rozhodně postavila proti válce a odmítala vyslyšet výzvy „Svaté unie“, 1] které v Německu – stejně jako ve Francii – nakonec dovedly levici až ke spolupíně na bezprecedentním šílenství 1. světové války. Jakkoliv v rámci protiválečného aktivismu opakovaně vyzývali k ukončení bojů a dosažení spravedlivého míru mezi zneprátenými stranami, odmítali všechny formy výzev k sabotážím národní obrany, které podle nich jen nahrávaly do rukou nepřátelského imperialismu v boji proti imperialismu „národnímu“. Dodejme také, že ani jeden z nich neodmítl narukovat a bojovat na frontě.

Za války se v nich utvrdilo přesvědčení, že národ představuje živoucí „celek“, tj. společenství spjaté nejen kulturou, jazykem, ale také hospodářstvím.

Heinrich Laufenberg a Fritz Wolffheim rozlišovali mezi dvěma pojetími hospodářství: to první

viděli jako vykořisťování většiny menšinou, ve druhém pak dle nich jde o zajištění životně důležitých funkcí pro existenci „totality“ (= celistvosti), tedy národa. Úkolem socialistických revolucionářů je odstranit kapitalistické vykořisťování, aby tak mohlo rozkvést národní společenství. Německý pokus o národní sjednocení v čele s buržoazií považovali za jasný neúspěch, jelikož nedokázal zrodit ducha národního společenství. Nastal tedy čas, aby německé národní sjednocení uskutečnila dělnická třída, soustředěná kolem socialistických zásad.

Za války tak lze proletariát navzdory buržoazním rysům státu přimět k tomu, aby se stal součástí „národní“ armády – čímž získává národní poslání. Proletariát je národem a musí tak bránit své zájmy.

Vojenská subordinace však není podřízeností politickou, cíle proletariátu se totiž od těch kapitálu diametrálně liší. Lid je nepřítelem imperialistických válek: „Přestože musí být bezpečí vlastního hospodářského prostoru zajištěno obranou jeho hranic, staví se proletariát bezvýhradně za mír.“

Právě z tohoto protiválečného postoje vyšli Laufenberg s Wolffheimem při vytváření svého nového přístupu k socialismu. V praxi jejich přístup našel živnou půdu ve zmatku a chaosu, jež Německo zachvátily po uzavření příměří v roce 1918. Už od roku 1917 se pevně přikláněli k nové ideji dělnických výborů/rad.

Dělnické orgány se staly ústředním bodem jejich politiky: umožňovaly přímou participaci lidu při rozhodování o tom, co se ho týká, a ukazovaly cestu ven z parlamentářských šarád a nadvlády byrokratických organizací, tak typických pro politické strany a klasické odborové organizace. Pro „Hamburčany“ bylo středobodem revoluce právě toto. Dochází k překonání byrokratické podoby strany, z níž se stává prostá propagandistická struktura ve službách myšlenky výborů.

Jak vidíme, jde o naprostý opak bolševického modelu: prosazována je zde decentralizace směrem k základně a přímá demokracie – v boji i v budoucí socialistické společnosti. „Jestliže jsou v imperialismu masy objektem výkonné moci, v socialismu se samy stanou výkonnou mocí,“ píše Wolffheim.

Podíleli se na vzniku radikální levicové tendence, jež se zapříčinila o přeskupení všech revolučních skupin na severu Německa. Wolffheim se v pozici zástupce skupiny setkal i s berlínskými spartakovci s cílem připravit v roce 1918 povstání. Zasadil se o to, aby jeho následkem nedošlo k naprosté katastrofě a chaosu a trval na tom, že fronta se musí udržet. Zcela kategoricky tak vystupoval proti výzvám některých spartakovských předáků k masové dezerci.

Revoluce v Hamburku

6. listopadu 1918 vypukla v Hamburku revoluce a Wolffheim, které zde byl v té době mobilizován, se okamžitě ujal role vlivného organizátora. Vzbouření vojáci podněcování

levicovými radikály vyhlásili první socialistickou republiku v Německu. Wolffheim byl jedním ze zakládajících členů „Výboru dělníků a vojáků“, který převzal kontrolu nad městem. Laufenberg byl po návratu z fronty jmenován předsedou výboru. Bylo mu jasné, že „osud celé evropské revoluce spočívá v rukou německé dělnické třídy“.

Bezprostředním cílem revolucionářů podle něj měla být konsolidace zisků revoluce, aby je nebylo možné snadno zvrátit – a samozřejmě se také vyhnout občanské válce. Vyzýval k třídnímu usmíření pod vlajkou vítězné socialistické revoluce i rychlému návratu k míru.

K socializaci společnosti mělo podle Laufenberga s Wolffheimem dojít postupným dozráváním proletářského povědomí. Jak napsal Louis Dupeux: „Odmítám myšlenku, že diktatura proletariátu musí být nastolena v jedné zemi a především naráz“, což předvídá jasné zavržení budoucího sovětského modelu.

Pravý socialismus má být vytvářen krok za krokem konkrétními opatřeními. Hamburské výbory tak přicházely s novými sociálními opatřeními (zkrácení pracovní doby, vyšší mzdy, zlepšování životních podmínek...), následně nadiktovanými továrníky. Pokud se tito zdráhali, neváhali socialisté podnik zkollektivizovat. Leví radikálové také omezili privilegia odborů a přerozdělili prostředky těchto reformistických organizací nezaměstnaným.

Jejich kroky ale byly často velice pragmatické: snažili se získat si i společenské třídy, především střední, jejichž životní podmínky se kvůli válce přiblížily těm dělnické třídy. Tak se jim dařilo překročit staré neshody a pracovat k dosažení jednoty utlačovaných tříd – a odtud i národa, soustředěného kolem revoluce. S ideou proletářského národa bojujícího proti imperialismu tak přišli tito dva muži v Hamburku. Z národní jednotky však vylučovali vyšší buržoazii. „Tovární výbory se staly prvkem národní mobilizace, organizace a sjednocení, protože jsou prvkem základní, původní buňky socialismu,“ napsal Wolffheim.

Kontakty Laufenberga a Wolffheima v důstojnických kruzích však v žádném případě nelze označit za zradu socialistického přesvědčení. Pokoušeli se totiž nadchnout důstojnický sbor pro službu revoluci – což byl o to naléhavější cíl v čase, kdy versailleský diktát zpochybnil samotnou integritu německého národa. Německé dělnictvo čelilo hrozbě úplného zániku pod okovanou holínkou anglosaského kapitalismu. Proto přirozeně odmítali **Versailleskou smlouvu** a volali po vytvoření „Lidové branné moci“, jež by boku sovětské Rudé armády bojovala proti imperialismu. Proto tedy docházelo k navazování styků s nacionalistickým prostředím. Přes zájem některých mladších důstojníků však povětšinou naráželi na nepochopení vyšších hodností, kvůli jejichž reakcionářství a protikomunistickému smýšlení tak proklouzla tato možnost Německu mezi prsty. Jeden obzvláště krátkozraký *völkisch* předák dokonce odmítl Wolffheima přijmout jen kvůli jeho židovskému původu.

„Buržoazní národ zemřel a socialistický národ uvěřil, že národní myšlenka konečně přestala být mocenským nástrojem proti proletariátu v rukou buržoazie a obrátila se proti ní. Působením velké dialektiky dějin se z národní myšlenky naopak stala zbraň proletariátu, namířená proti buržoazii,“ napsal Laufenberg.

Otevřeně vlastenecké postoje jim vynesly nenávisť spartakovců i agentů Kominterny, kteří jako první přišli s obviněními z „národně bolševické“ úchyvky.

V hamburských výborech postupně nabývali převahy sociální demokraté a Laufenberg tak musel ze svého postu odstoupit. Reakce rychle zvítězila a umírnění vydali město do rukou armády, která revoluci zadusila.

Národně bolševická polemika

Po zformování KPD (Komunistická strana Německa) v ní krátce působili i Laufenberg s Wolffheimem. Soustředěná kampaň proti jejich ideologii i jim osobně však vedla k jejich vyloučení ze strany. Čistky KPD vedl agent Kominterny v Německu Karl Radek, zodpovědný za odchod více než poloviny z více než 107 tisíc členů strany, kteří se vymezovali proti moskevské stranické linii.

Laufenberg s Wolffheimem následně vyzvali k vytvoření nové komunistické strany a v dubnu 1920 se zúčastnili zakládacího sjezdu KAPD (Strana komunistických dělníků Německa). „KAPD není zrozením strany jako takové, jako spíše samosprávou radikálních proletářů, jimž se konečně dostalo autonomního orgánu. Nálady jsou skutečně vzrušené, protože účastníci jsou přesvědčeni, že prožívají historické chvíle: odchodem ze spartakovské KPD se definitivně rozešli se sociální demokracií,“ napsal D. Authier ve své sbírce výborových textů z tohoto období.

Atmosféra v KAPD se ale rychle zhoršovala a KPD přiměla stranu hamburskou tendenci potlačit. Do celé záležitosti se vložil dokonce i sám Lenin, když v jedné pasáži své knihy: „Levičáctví — dětská nemoc komunismu“ (kde si vyřizuje ideologické účty s ultralevicovými tendencemi) hamburské duo kritizuje, ovšem bez hlubší znalosti jejich učení. Po vyloučení z KAPD dvojice jako první odsoudila sovětský „státní kapitalismus“ i totalitární praktiky Leninova režimu.

V následujících letech obskurity se dvojice pohybovala v okrajových revolučních kruzích, když se i té nejúspěšnější skupině, Bund der Kommunisten, podařilo přilákat jen několik stovek věrných. Nemocný Laufenberg se stáhl z politické činnosti k psaní a roku 1932 zemřel. Ernst Niekisch jeho památce věnoval energickou smuteční elegii, v níž jej označil za předchůdce národního bolševismu a prvního německého národního komunistu.

Wolffheim ve 30. letech našel neočekávané obecenstvo v generaci národních revolucionářů. Své myšlenky komunistických výborů šířil mimo jiné prostřednictvím časopisů *Das Junge Volk* a *Kommenden*, tehdy vedených K. O. Paetelem, a silně tak ovlivnil hnutí bundistické mládeže, s níž sdílel odpor ke kapitalismu i touhu po vytvoření nového společenství v německém národu. Nástup nacismu se pro něj stal osudným: pro svůj židovský původ byl zatčen a zemřel v koncentračním táboře – tragický konec pro člověka, který zasvětil svůj život službě svému národu.

V paradoxním obratu dějin přijala KPD po roce 1923 vlasteneckou linii s cílem přilákat ke

komunismu i střední třídu a jistý segment nacionalistických kruhů (s nemalým úspěchem). Propagátorem této otevřeně „národně-bolševické“ linie pak nebyl nikdo jiný než **Karl Radek**, agent Kominterny, která tak zapáleně potírala hamburské komunisty.

Dělnická autonomie dnes

Radikální kritika kapitalismu dělnickými výbory neztrácí na relevanci ani dnes – vždyť systém, který je v roce 1919 rozdrtil, o svou nadvládu nepřišel. Vývoj liberalismu a jeho pohlcení celé planety dnes dokonce vede až k otázkám o budoucnosti celého lidského druhu jako takového.

Stejně jako Laufenberg a Wolffheim chceme dosáhnout autonomie dělníka, proletářské revolty zbavené odborových okovů a stranických iluzí systému. Nechceme, aby naše revoluce skončila bezpečně usměrněná, přenášena televizí a obětována na oltář společenského smíru původci naší bídy.

Tváří tvář útokům kapitálu proti našemu způsobu života tak vyzýváme k obnově boje. Zhoršování situace dělnické třídy jde ruku v ruce s ožebračováním střední třídy – odpor se tedy stává otázkou bytí a nebytí. Znovu se tak ocitáme v situaci, kdy prohrajeme pouze ty bitvy, jež nevybojujeme. Dnes tak víc než kdy jindy skutečně žijí jen ti, kdo bojují.

Poznámka:

1] Svatou unií je míněno politické příměří (**Union sacrée 1914-1918**), během kterého se levice v průběhu 1. světové války zavázala nebýt v opozici vůči vládě nebo vyhlašovat stávky.

Článek původně vyšel v časopise *Rébellion* č. 3 (listopad/prosinec 2003). Anglický překlad **The Fathers of German “National Communism”: Heinrich Laufenberg and Fritz Wolffheim** byl převzat ze stránek Niekisch Translation Project.